

Tényfeltáró dokumentumfilmekkel hatni a társadalomra

Minden évben október 13-án a délvidéki magyar filmalkotók rendezvénysorozatát szerveznek, hogy legújabb munkájukat bemutathassák és népszerűsíthessék.

A *vajdasági magyar mozgókép napja* alkalmából az alábbi gondolatokat szeretném megosztani a kollégákkal és a filmművészetet szerető és támogató közönséggel. Üzenetemet, meglátásaimat a kortársak és a majdani generációk számára elsősorban csaknem öt évtizedes rendezői tapasztalataimra alapozom.

Hogy miért tartom fontosnak történelmünknek, valóságunknak, az emberi sorsoknak dokumentumfilmek által való feldolgozását és bemutatását filmszínházakban, művelődési házakban, filmklubokban, tévécsatornákon?

Nélkülözhetetlen a délvidéki magyar filmtörténet feldolgozása, ismerete és ebből kifolyólag az ismertetése is, nemcsak egy generációval, hanem folyamatosan minden új generációval. **A múlt ismerete beletartozik, bele kell, hogy tartozzon az értelmiségi létbe. Fontos, hogy a mindenkor regnáló értelmiség gondolkodjon a nemzet jelenéről és jövőjéről, a problémáiról, a társadalmi nehézségekről, a kor új kihívásairól. Azért, nehogy irányt, utat tévesszen. De azért is többek között, nehogy irányt, utat tévesszen az éppen regnáló hatalom, mint ahogy ez történt a mi nemzetünk esetében, például Trianon tragédiájakor. Ezért minden korban minden generációnak szüksége van a valóság kritikai értékelésére**

Sára Sándorral egy filmes fotón

– hiteles tényekre alapozva – a nemzettudat megerősítése céljából. Az utóbbi évek politikai eseményeinek tükrében már most is, a jelenben és még inkább a jövőben európai szinten is ugyanerre lenne szükség.

A társadalomtudósok és kutatók mellett a dokumentumfilm-alkotók hivatása is a mindenkori jelen és a közelmúlt mélyreható elemzése, megörökítése és továbbadása. E téren a bemutatott és dokumentált világ életszerű és hiteles ábrázolása alapvető.

A múlt dokumentumfilm-feldolgozása, megörökítése, továbbadása az ideológiai akadályok, tiltások ellenére az anyaországban jelentős mértékben már a Kádár-korszakban működő Balázs Béla Stúdióban kezdődött el, és folyik napjainkig. E téren érdemes megnézni és számontartani, hogy 1945 után, az első kb. három évtizedben főként az anyaországban, majd a nyolcvanas évek után már egyes határon túli kisebbségi magyar filmgyártásban is megjelent, megerősödött a tényfeltáró, szociografikus dokumentumfilmgyártása. Nem is kis számban. Személyes nyilvántartásom alapján például nálunk, a Vajdaságban és az egykori Jugoszláviában napjainkig több mint félszáz elhallgatott, kisebbségi magyar tabutémának számító dokumentumfilm készült. Az utóbbi másfél évtizedben e téren az erdélyi magyar dokumentumfilm-gyártás is felzárkózott.

Mindezeknek a filmeknek a begyűjtése, archiválása, kritikai feldolgozása még várat magára.

Vajon mitől válik nézhetővé, élvezhetővé, elgondolkodtatóvá, egyszóval katartikus hatású műalkotássá a valóság dokumentumfilm-feldolgozása?

Minden filmműfaj vonatkozásában elmondható, de kiváltképpen a tényfeltáró dokumentumfilmre igaz az a megállapítás – főképp az ideológiáktól független valóságfeltáró filmekre –, hogy mindig az a fontos, hogy milyen kérdések és továbbgondolások fogalmazódnak meg a nézőben a film témájával kapcsolatosan. Amennyiben az alkotás nem vált ki ilyen késztetést, csupán annyit, hogy érdekes, szép, tetszetős, személynőrködtező stb. volt, akkor ez kevésbé értékes. Sajnos, a világ filmművészetét is elérte a bulvárosodás. Ennek ellensúlyozásaként mi, akik elkötelezettjei vagyunk a tényfeltáró, oknyomozó szociográfiai filmműfajnak, készítsünk minél több

olyan filmet, amelynek van üzenete, állásfoglalása, hogy egy kis szerencsével hatással lehessünk a társadalomra is.

E filmes műfaj vonatkozásában nem hagyhatok ki néhány általam fontosnak tartott gondolatot. Napjainkban a felgyorsult digitalizált világ, az új filmtechnika szoftverei nagymértékben kiterjesztették és gazdagították a dokumentumfilm formanyelvi, történetfeltárási és elbeszélési lehetőségeinek tárházát. De a formanyelvi választás és ennek a megfelelő alkalmazása tekintetében a dokumentumfilm-rendezőknél továbbra is szükségük lesz az intuíción, megérzésen alapuló és a szakmai ítélőképességre. Bízva abban, hogy a különböző dokumentarista műfajok a jövőben nem lesznek alárendelve ezeknek a szoftvercsábításoknak, hanem ezek ellenében alakulnak. Bízom benne, hogy megmarad az egyedi megközelítésű, valós eseményeken, tényeken, az alanyok valóságain alapuló hozzáállás – ahogy ezt a klasszikus magyar dokumentumfilm-iskola megalapozta, kijelölte számunkra –, és nem a kitalált, fikciós alanyok, szereplők áldokumentarista valóságát ábrázoló dokumentumfilm-készítés terjed el.

VAJDASÁGI MAGYAR MOZGÓKÉP NAPJA 2024
VAJDASÁGI MAGYAR FILMEK FESZTIVÁLJA
 2024. október 9-13.
 Ada, Magyarkanizsa, Topolya, Újvidék, Szabadka, Zenta, Zombor

Siflis Zoltán: A kapus halála (dokumentumfilm, 53 perc)
 Bodzsoni Péter: Alpok Traverz Expedíció (dokumentumfilm, 34 perc)
 Horvát Inesz: Szalai Attila, karikaturista (portréfilm, 4 perc)
 Fejős Csilla: Ludasi történetek (dokumentumfilm, 50 perc)
 Iván Attila: Üzenetváltás ember és Isten között (dokumentumfilm, 23 perc)
 Király Mirella: A vízen jött (dokumentumfilm, 4 perc)
 Szloboda Szonja: CALGARY (kiszjátékfilm, 21 perc)

Szervező: Támogatók:

A filmnapok plakátja, 2024

Jelentősnek tartom, hogy van saját filmrendezvény-sorozatunk, amely évről évre néhány napon keresztül több magyarlakta városban betekintést nyújt alkotóink munkásságába: társadalmi, történelmi valóságunk ábrázolásába.

Szeretném, ha a jövőben lenne kellő, e jeles napokat megtartó újjítóképesség, elkötelezettség, ambíció azokban az utódokban, akikre marad e rendezvény továbbéltetése. Emellett elengedhetetlennek tartom, hogy mentjük meg a délvidéki magyar filmművészeti örökséget. Ebből a célból az alábbiakban mellékelem azt a dokumentumot, amelyet még 2023 májusában eljuttattam a Magyar Nemzeti Tanácsnak és a Vajdasági Magyar Művelődési Intézetnek. Sajnos visszhang nélkül maradt.

Javaslat egy kisebbségi nemzeti filmarchívum létrehozására

A vajdasági magyar filmművészeti örökségünkkel kapcsolatos stratégiai programtervjavaslatom

abból az alkalomból íródott, hogy a vajdasági magyar közösség kisebbségi önkormányzata, az MNT most készíti a délvidéki magyarság új, második, hat évre szóló művelődési stratégiáját, amelynek elfogadására ősszel kerül sor. Ezt nem az MNT felkérésére teszem, hanem filmművészetünk iránti felelősségtudatból, elkötelezettségből.

A feladat

A kisebbségi magyar filmkultúránk iránt érdeklődők kutatási lehetőségeit jelenleg komoly nehézségek akadályozzák. A kutatók, a délvidéki magyar vonatkozású mozgókép iránt érdeklődők számára ugyanis nem áll rendelkezésre egy kisebbségi nemzeti filmarchívum, amelyben megtalálhatók, netán megtekinthetők lennének a napjainkig elkészült magyar filmek. Sem játék-, sem dokumentum-, sem animációs filmjeink kollekcijával, sőt, a kört szélesítve, magyar nyelven

játszó színházaink előadásairól készült felvételek gyűjteményével nem rendelkezünk. Örökségvédelmünk érdekében nem elégedhetünk meg a kutatási feltételek ilyen szintű elégtelenségével. Szeretném jelezni, hogy nekünk itt, a Délvidéken 18 éve törvényes, intézményes lehetőségünk is van örökségvédelmünkre. Tudniillik már 2005 óta létezik a Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, amely regionális intézmény, tevékenysége kiterjed egész Vajdaságra, s amelynek alapdokumentumában foglalt feladata a vajdasági magyar nemzeti kisebbség kulturális örökségének és élő kultúrájának megőrzése, többek között a vajdasági magyar kultúrkincs papíralapú, valamint *hang- és mozgóképanyagának mentése, feldolgozása, megőrzése, valamint digitalizálása.*

A VMMI alapítása óta több területen is figyelemre méltó munkát végez, amelyért elismerésemet fejezem ki. Az általam is ismert, elismert, sikeres tevékenységek – mint pl. a könyvtári anyagok digitalizálása – mellett a kisebbségi magyar filmművészetünk területén szükséges archiválás-előkészítési és digitalizálási munka viszont sajnos elmaradt. Mielőbb lépéseket kell tenni ennek a tarthatatlan állapotnak a kiküszöbölésére, a folyamatok elindítására, mert a vajdasági magyar filmgyártás, filmtörténet – így, megíratlanul is – része az egyetemes magyar filmtörténetnek, de egyben egyedülálló, sajátos filmművészeti dokumentuma, lenyomata a vajdasági magyar identitás történetének is. Csakhogy rejtett, identitásismeret-gyarapítás szempontjából hatástalan, meddő kincse. Kincs, ami nincs.

Nemcsak a szanaszét heverő filmek begyűjtésére, azok szakszerű archiválására lenne szükség, hanem a filmekkel kapcsolatos, az újságokban, folyóiratokban megjelent filmkritikák, cikkek, hírek, fotók, a rádióban és televízióban velünk, filmjeinkről készült ismertető, interjúk begyűjtésére is. Hiszen ezek a filmek a kisebbségi lét-helyzetünk számtalan kulturális, ideológiai, gazdasági aspektusát, közállapotának időszakait, traumáit, törekvéseit, sikereit és kudarcait is tükrözik, dokumentálják. Az utókor számára megélhető, megismerhető, értékes források. A film amellet, hogy összetett művészeti ág és ábrázolásmód, nemzeti kincs is, többek között ezért is fontos, hogy mielőbb olyan saját kisebbségi, délvidéki magyar filmarchívumot hozzunk létre,

amely lehetővé teszi rég- és közelmúltunk, jelenünk megismerését, kutatását, továbbgondolását és népszerűsítését.

A fentebb említettek közül következik – mintegy speciális, sajátos feladatként – a *vajdasági magyar hivatásos színházak* előadásairól készült profi vagy amatőr színvonalú videofelvételek rendszeres gyűjtése, archiválása és feldolgozása is. Fontos kiegészítésként megemlítem, hogy a délvidéki vonatkozású mozgóképkincsünk archiválásának lezárásaként, ha filmes formátumban nem is, de számontartás vonatkozásában össze kell állítani azon *játékfilmek, televíziós adaptációk listáját is, amelyek a vajdasági írók művei alapján készültek.* Ezen adatok kutatásának legfőbb forrása a magyar filmarchívum, a vajdasági és az anyaországi közszolgálati televíziók archívumai.

Az első lépések

Első lépésként, tömören összefoglalva, a délvidéki magyar filmarchívum létrehozásához az alábbi teendőket, feladatokat tartom alapvetően fontosnak stratégiai szinten elfogadni és elindítani.

1. Mozgókép-archiválás: fokozatok, módszerek és technikai feltételek

Ez a terület alapvetően két kiemelt részből áll, a filmekre és alkotókra vonatkozó adatok gyűjtéséből, valamint a begyűjtött mozgóképtartalmak technikai digitalizálásából.

– *Adatgyűjtés.* A mozgóképi digitális tartalmakra vonatkozó adatok gyűjtése alatt az alábbiak értendők: műfaji megkülönböztetés nélkül filmcímek és -alkotók kataszterének elkészítése, azaz összeírás, katalogizálás. Nevezetesen a film alkotójának, örökösének, lelőhelyének stb. elérhetősége, címe, valamint az, hogy a nyilvánosságba kerülő film eredetileg milyen mozgóképi formátumban (N8mm, S8mm, 16mm, VHS, SVHS, VHS-C, Video8, Hi8, Digital8, MiniDV, MicroMV, U-Matic, Beta) és szabványban (PAL, NTSC, SECAM, MESECAM) készült. Megjegyzés: az adatgyűjtést a filmalkotók, filmes rendezvényszervezők, filmkritikusok, egyéb adatközlők szolgáltatásával lehet eredményesen elvégezni.

– A filmszalagon és a videószalagon lévő mozgókép digitalizálásához szükséges műszaki egység, felszerelés.

Jó minőségű archiválásnál alapvető igény, hogy se a digitális rögzítés (másolás), se a tárolás vagy a képfeldolgozás ne alkalmazzon tömörítési eljárásokat. A videószalagon levő filmek digitalizálására speciális hardver és hozzátartozó szoftver szükséges. Egy olyan kiegészítő kártyára van szükség, amelyhez hozzá lehet kapcsolni a videómagnót. Éppen ezért a nagy mennyiségű adat relatíve olcsó tárolásának eszköze jelenleg egy külső, nagy tárolókapacitású merevlemez.

A filmszalagon, celluloidon lévő filmek digitális, azaz számítógépes tárolásához be kell iktatni egy optikai-mechanikai átíró rendszert, úgynevezett filmszkennert. Ezt az eszközt hosszú távon nem kell beszerezni, mert relatíve kevés celluloidanyagot kell majd másolni, archiválni. Ilyen átíró rendszerekkel a nemzeti filmarchívumok – Belgrádban a Kinoteka, Budapesten a Nemzeti Filmintézet – Filmarchívum, nálunk még pl. az Újvidéki Művészeti Akadémia – rendelkeznek, szolgáltatásként a szkennelést elvégzik a VMMI-nek.

2. Általános formai, azaz dokumentációs feladatok az archiválásra kerülő filmekkel kapcsolatosan

Feljegyzést kell készíteni a másolásra és archiválásra váró filmmel kapcsolatos adatokról. A másolt, bevitt filmet egy playlistbe kell rakni, felcímkézni és kiegészíteni az adott filmhez, szerzőhöz tartozó dokumentumokkal, mint pl. a színpozszis, a forgatókönyv, werkfotók, standfotók, filmplakátok, továbbá lapokban, televízióban, rádióban megjelent/sugárzott kritikák, filmismertető stb. eredetijével vagy másolatával, avagy a szóban forgó filmdokumentáció fellelhetőségének, hollétének a megjelölésével.

Mindezeket a teendőket még az adatgyűjtés, tehát a digitalizálást előkészítő szakasz folyamán kell elvégezni, a filmalkotásokkal és a szerzőkkel kapcsolatosan minden fontos részletet tisztázni, ha lehet, az eredeti dokumentumokat begyűjteni tartós elhelyezésre, vagy ha az bármely okból

nem lehetséges, legalább azok másolatát. Ez a munka sokkal könnyebben elvégezhető, amíg még él az az idősebb filmes generáció, amelynek tagjai még emlékeznek a filmekre, azok hollétére, gyártójára, szerzőkre, munkatársakra, továbbá filmes eseményekre, katalógusokra, oklevelekre stb. Végezetül roppant fontos, hogy az archiválásra kijelölt filmalkotások alkotóival, producereivel az archiválásra kijelölt intézmény az érvényes szerzői jogi előírások és gyakorlat alkalmazásával, betartásával végezze el a mozgóképi anyagok, filmek és a dokumentációk átvetelét.

Néhány zárógondolat

A fentiekben sematikusan felvázolt mozgókép-archiválási rendszer teljes értékű működésbe hozására optimális anyagi lehetőségek esetén 2–4 évre van szükség, és minimum egy állandó munkaviszonyban lévő, szakosított személyre, ami hagyatékkezelői munkakört feltételez.

LIFKA BIOSKOP

Szeptember 17 Hétfő
Szeptember 18 Kedd
Szeptember 19 Szerda
Szeptember 20 Csütörtök

4 napig! d. u. 1/6, este 1/9-kor 4 napig!

Tájkép | **Dárius kalapja**

Kosáry Emma és Király Ernő
a Király Színház országos híró kedvenceinek felléptével

TATÁRJÁRÁS
Bakonyi Kálmán operettje filmen 4 felvonásban.

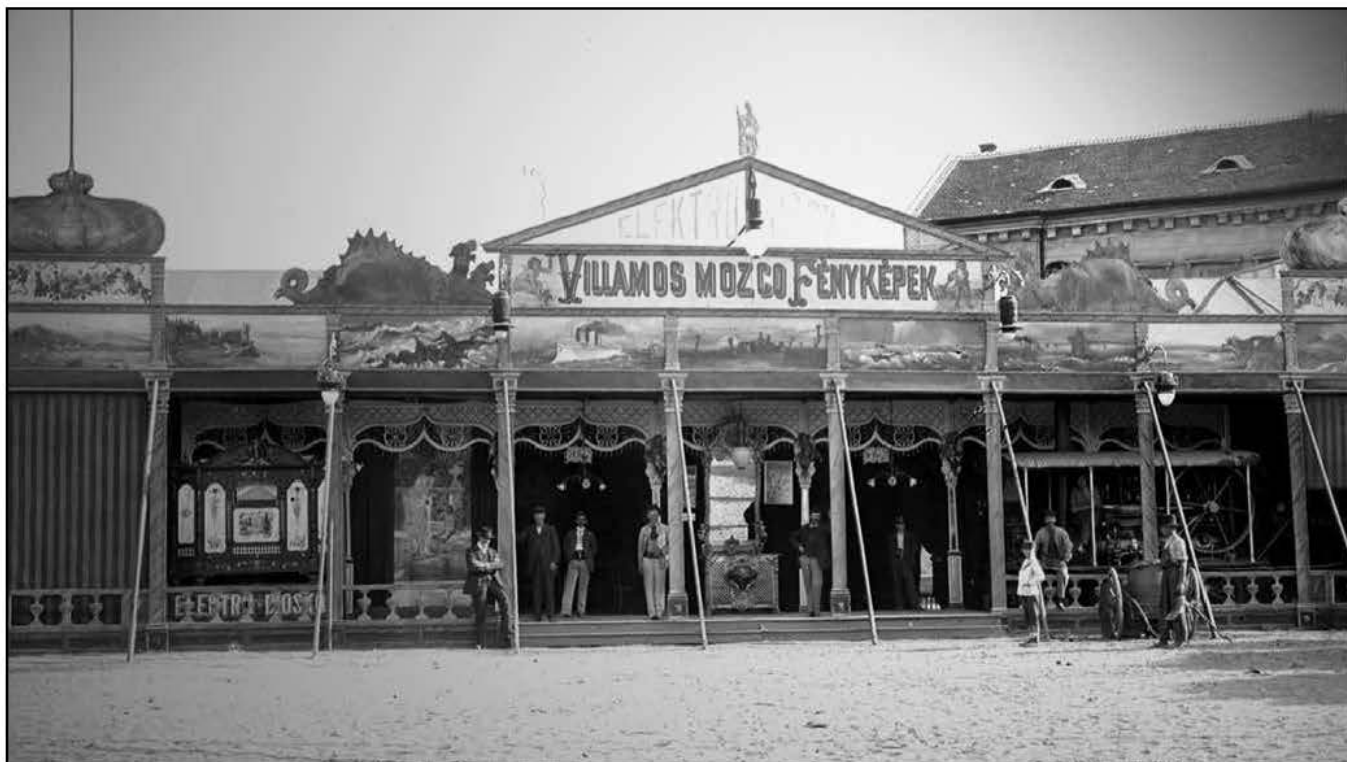
Heti műsor:
Péntek, szombat, vasárnap: A Huszárok, bódzat 3 felv. Labis Ernővel és Egyenes utas operett, dráma 4 felvonásban.
Hétfő, kedd, szerda: Hosszú Farkas feljöttével Rohrabach Luiza hírszaga, dráma 4 felvonásban.
Csütörtök, péntek: A szarvasok fia, német 4 felv. Házaregény Csontos Gyula.
Szombat, vasárnap: Florence Ő hüllője, epizódok egy amerikai gőz gőztől 3 felv.

Hely árak:

Hely	Ár	Hely	Ár
1. hely	1.00	1. hely	1.00
2. hely	0.80	2. hely	0.80
3. hely	0.60	3. hely	0.60
4. hely	0.40	4. hely	0.40
5. hely	0.30	5. hely	0.30

Teljesen eladva! Teljesen eladva!

Teljesen eladva! Teljesen eladva!

Saját nyilvántartásom és becsléseim szerint a Délvidéken Lifka Sándort és Bosnyák Ernőt, a filmművészet két első délvidéki és közép-európai úttörőjét is beleszámítva napjainkig közel 40 filmalkotót tarthatunk számon, olyanokat, akik nevéhez legalább egy, úgynevezett szerzői film kötődik. Olyanokról van szó, akik bármely filmes műfajban – nagy- és rövid játékfilm, rövid vagy hosszú dokumentumfilm, portré, ismeretterjesztő, filmszociográfia stb. és fikciós filmetűd vagy experimentális/kísérleti film kategóriában – maradandónak tekinthető filmalkotást készítettek. Saját, vélhetően nem teljes nyilvántartásom szerint *közel 150 filmről van, lehet szó.* A határon túli magyar kisebbségek közül a Vajdaság mellett Erdélynek van/volt jelentős

filmgyártása, amely összeírásra, digitalizálásra, feldolgozásra vár, de érdekeltek lehetnek ebben a témában a felvidéki, kárpátaljai, szlovéniai és a tengerentúli magyar közösségek is. Ennek érdekében szükségét látom egy szakmai tanácskozásnak is, ahol a magyar filmarchívum közreműködésével, segítségével egységesített cselekvési programot körvonaloznánk, határoznánk meg, hogy ez az összetett munka szakmailag, műszakilag egységesítve, összehangoltan történjék. Emellett azt is végig kellene gondolni-beszélni a tevékeny, jelenleg is aktív, külhonban vagy akár már az anyaországban élő, dolgozó filmalkotókkal, hogy egyénileg ki hogyan látja, van-e, lehet-e jövője az anyaországon kívüli magyar filmgyártásnak.